

Межгорье и Колочава.

Етнографический туризм имеет основания быть составной частью трансграничного сотрудничества с Польшей, Словакией и Румынией, но при условии создания необходимой инфраструктуры.

Ключевые слова: этнографические группы Украинских Карпат, традиционная украинская культура, этнографический туризм, туристические ресурсы.

Abstract:

Myroslav Dnistrianskyi, Natalia Dnistrianska. ETHNOGRAPHIC DIFFERENCES OF THE UKRAINIAN POPULATION OF THE CARPATHIANS: FACTORS OF FORMATION, CULTURAL AND TOURIST VALUE

The area of settlement of ethnic Ukrainians in the Carpathians includes three ethnographic districts - Boyko's, Hutsul's and Lemko's. A retrospective analysis of settlement processes shows that the formation of these ethnographic groups is not associated with certain relict ethnic communities, but is the result of different ratios of migrants from certain plains and foothills, as well as the formation of traditional features in different natural conditions. The names of Ukrainian Carpathian ethnographic groups are of external origin, that is exoethnonyms, and therefore cannot reveal their origin.

Along with the distinctive features, the traditional culture of Ukrainian Carpathian ethnographic groups is marked by unity, connection with Ukrainian traditional culture in general and significant potential in the processes of modernization of Ukrainian society.

Understanding the origin of Ukrainian Carpathian ethnographic groups, the uniqueness and all-Ukrainian essence of Carpathian traditional culture should become a methodological basis for information resources for the organization of ethnographic tourism and be reflected in the reference literature and museum exhibits.

Differentiation and wide distribution of traditional and cultural monuments within the Ukrainian Carpathians is an additional reserve for the development of tourism in this region, especially ethnographic, which can be successfully combined with rural green, sports and recreational and health.

The resources of ethnographic tourism of the Hutsul's ethnographic district (arts and crafts and training institutions for the training of relevant specialists, monuments of traditional construction, ethno-festivals) are the best organized and informationally popularized Verkhovyna-Kyryvorivna's, Kosiv-Yaremche's, Vyzhnytsia-Putyl's and Rakhiv-Yasynia tourist clusters. Given the spread of diverse tourist resources, the centers of ethnographic tourism in the Boykiv region can be Turka, Borynya, Skole, Slavsko, Mizhhirya and Kolochava.

Ethnographic tourism should be a component of cross-border cooperation with Poland, Slovakia and Romania, but subject to the creation of the necessary infrastructure.

Conclusions and prospects for the use of research results.

1. The formation of Ukrainian Carpathian ethnographic groups (Boyks, Lemkos, Hutsuls) was determined by the role of various colonization movements in the settlement of the Ukrainian Carpathian mountains during the thirteenth - first half of the nineteenth century. culture in different natural conditions. At the same time, the notion of the leading role of various non-Slavic ethnic communities in the formation of Carpathian ethnographic groups is erroneous.

2. Understanding the origin of Ukrainian Carpathian ethnographic groups, the uniqueness of Ukrainian Carpathian traditional culture and its connection with Ukrainian culture of other regions should become a methodological basis for information resources for ethnographic tourism and be reflected in reference books and museum exhibits.

3. Today the most developed and informationally organized are the ethnographic resources of the Hutsul region, which ensures the formation of several tourist clusters with a significant share of ethnographic tourism. A number of settlements in the Boykiv region also have significant grounds for becoming centers of ethnographic tourism.

4. The development of ethnographic tourism in the Ukrainian Carpathians can be successfully combined with other types of tourist activities and become a factor in deepening cross-border cooperation with neighboring countries.

Keywords: ethnographic groups of the Ukrainian Carpathians, traditional Ukrainian culture, ethnographic tourism, tourist resources.

Надійшла 01.10.2020 р.

УДК 911.3:338.242+519.24

DOI:<https://doi.org/10.25128/2519-4577.20.1.8>

Ярослав МАРИНЯК

ДІЯЛЬНІСТЬ ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ ПОДІЛЬСЬКОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ: СТАН ТА ВИКЛИКИ

Висвітлено питання формування Подільського туристичного району як одного з складових соціально-економічного районування та регіональної політики держави. Проведено аналіз діяльності виробників та дистриб'юторів комплексного туристичного продукту. З'ясовано динаміку кількості підприємств-виробників та дистриб'юторів комплексного туристичного продукту України за 1999-2018 рр.. Вивчалися тенденції розвитку туризму суб'єктів туристичної діяльності, що надавали послуги (одиниць) за 1999-2018 рр. в Україні та Подільському регіону. Розкрито, що у структурі туристичного сектору економіки переважають малі туристичні підприємства. Ретроспективно встановлені основні питання діяльності туристичних підприємств

упродовж 90-х рр. ХХ ст. до сьогодні. Досліджено за допомогою статистичних методів основні показники діяльності суб'єктів туризму.

Ключові слова: підприємство, туристичні підприємства, Подільський регіон України, суб'єкти туристичної діяльності, статистичні показники у туризмі.

Постановка науково-практичної проблеми. У сучасній світовій економіці туризм відіграє все більш значну роль. Він сприяє демократизації суспільства, підвищенню культурного рівня людей, поліпшенню здоров'я населення, вносить свій внесок у соціально-економічний розвиток регіонів і країни в цілому. Туризм сприяє надходженню фінансових ресурсів, зростанню попиту на товари та послуги, на виробу місцевої промисловості. Розвиток туризму у регіонах дозволяє збільшити доходи регіональних і місцевих бюджетів, що призводить до підвищення рівня життя населення. Збільшення об'єктів туризму, оновлення готельного господарства позитивно впливають на стан кон'юнктури у будівництві та інфраструктурі, дозволяє вирішити проблеми зайнятості та екології у регіоні Поділля.

Актуальність і новизна дослідження. Поділля є одним із найперспективніших регіонів країни щодо функціонування туристичної сфери та має широкі можливості для розвитку як регіонального, так і міжрегіонального та міжнародного туризму, а за комплексом історико-культурних і природних ресурсів може забезпечити потреби у культурному, пізнавальному, оздоровчому, рекреаційному, релігійному, спелеологічному та зеленому видах туризму. До найважливіших результатів, які визначають новизну дослідження є:

- обґрунтовано суспільно-географічну сутність поняття «Подільського туристичного регіону»;

- визначено основні показники функціонування Подільського туристичного регіону як єдино цілого так і в межах України;

- обґрунтовано формування та функціонування сучасного стану діяльності туристичних підприємств та можливі сценарії розвитку туристичного сектору Подільського регіону.

Зв'язок теми статті з важливими науково-практичними завданнями. Стаття виконана згідно з планами науково-дослідних робіт кафедри географії України і туризму Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. В публікації ставляться такі основні завдання: а) з'ясувати методичні прийоми дослідження туристичних підприємств регіону; б) вивчити формуючі чинники функціонування Подільського регіону як складової туристичного сектору економіки країни; в) дослідити сучасний стан та можливі сценарії розвитку туристичної галу-

зі Подільських областей; г) визначити перспективи розвитку туристичної сфери Поділля.

Аналіз останніх досліджень і публікацій за темою дослідження. Методологічною основою дослідження є праці зарубіжних та вітчизняних вчених різних галузей наукового напрямку туризмології. Найбільші цікавими роботами цієї тематики є монографії Л.І.Воротиної, М.Р. Гнатюка, Г.М. Захарчин, В.Ф.Кіфяка, О.О. Любіцевої. При вивченні туристичних підприємств використано праці В.Я. Брича, Н.С. Кудли, Я.О. Мариняка та ін. При вивченні регіональних особливостей туризму важливими є напрацювання провідних вітчизняних науковців, зокрема, В. Євдокименка, В.Кіфяка, Т. Ткаченко, І.М. Школи.

Викладення основного матеріалу. Дослідження туристичних підприємств регіону передбачає поетапність реалізації мети і основних завдань. На кожному етапі визначаються конкретні завдання.

На першому етапі дослідження було визначено науково-методичний підхід щодо інституційно-правового завдання розвитку туристичного сектору України. З'ясовано, що інституційне підґрунтя розвитку туристичного ринку забезпечується Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, мережею державних органів інституційно-правового управління та регулювання розвитку туризму, Місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування та місцевими органами, що здійснюють регулювання в галузі туризму.

На другому етапі дослідження були розглянуті питання розвитку Подільського туристичного регіону та об'єктивні передумови його формування. Подільський туристичний регіон, до складу якого входять Вінницька, Тернопільська та Хмельницька області, знаходиться в Південно-Західній частині України. Його площа 60,9 тис. км² (10,1% площі України), чисельність населення - 4560,2 тис. осіб (9,5% кількості населення країни) в т. ч.: сільське - 53%, міське - 47%.

Регіон має зручне економіко-географічне та туристичне положення, зокрема, такі його характеристики, як централізованість, сусідство з відносно розвиненими регіонами, вигідне транспортне сполучення Близькість його до державного кордону України з Білоруссю, Молдовою, Румунією, Польщею, Угорщиною, Словаччиною, є передумовою міжнародного

туристичного обміну. Регіон достатньо забезпечений шляхами сполучення: протяжність залізниць та автомобільних шляхів вище середнього показника по країні. Через регіон проходять транспортні магістралі, що є стратегічними для держави. В обласних центрах функціонують аеропорти, судноплавство здійснюється Дністром та Південним Бугом. Факторами, що сприятимуть подальшому розвитку туризму, буде будівництві швидкісних магістралей по території регіону.

У територіальній організації туристичної діяльності регіону виділяються:

1. Урбанізовані рекреаційні центри: міста-курорти (Хмільник, Сатанів, Гусятин); міста-поліфункціональні рекреаційні центри (Вінниця, Тернопіль, Кам'янець-Подільський, Хмельницький); міста-екскурсійні центри (Кременець, Зборів, Бучач, Чортків, Летичів, Старокостянтинів, Ізяслав, Немирів, Тульчин, Могилів-Подільський); міста-центри спеціалізованого туризму (Почаїв, Нетішин, Шепетівка); дачні селища та зони сільського туризму;

2. Неурбанізовані рекреаційні зони: території національних природних парків «Подільські Товтри», «Дністровський каньйон», «Кременецькі гори», «Мале Полісся», «Кармелюкове Поділля», регіональні ландшафтні парки, заказники; зони мисливського туризму (місцевості в межах Летичівського, Літинського, Бучацького районів); зони спелеотуризму (Придністров'я); зона дельтапланеризму (територія в Ямпільському районі); зони водного туризму (долини річок Дністер, Південний Буг, Збруч, Случ, Горинь тощо).

3. Поділля є одним із найперспективніших регіонів країни щодо розвитку туризму. Тут можуть надалі успішно розвиватися такі види, як: оздоровчий, пізнавальний, сільський, екологічний, релігійний, спелеологічний та ін. Позитивний вплив на активізацію туристичної діяльності в регіоні може мати сполучний розвиток Національного природного парку «Подільські Товтри» та Державного історико-архітектурного заповідника «Кам'янець».

На третьому етапі дослідження вивчався

сучасний стан та можливі сценарії розвитку туристичної галузі Подільського регіону. Дослідження базувалося на показниках, які описують становлення і розвиток суб'єктів туристичної діяльності в регіоні. Відповідні показники обиралися для всіх суб'єктів туристичної діяльності, основними критеріями відбору були об'єктивність і співмірність. Для аналізу суб'єктів туристичної діяльності регіону взято увесь період незалежності України (1991-2018 рр.). Проте найбільша увага зосереджена на періоді 2010-2018 рр.

Проведено аналіз діяльності виробників та дистриб'юторів комплексного туристичного продукту. Охарактеризовано основні види відвідувачів за метою, де така структура подорожування виглядає так: дозвілля та відпочинок, діловий туризм, спортивний, лікування та інші. Проведено просторовий аналіз суб'єктів туристичної діяльності проводиться на трьох рівнях: загальнодержавному, регіональному, обласному. Аналіз на загальнодержавному рівні використовується для порівняння регіону Поділля, а в його межах області. Основним рівнем дослідження був обласний, для якого існує найбільш детальна і різноманітна статистична інформація.

Аналіз діяльності виробників та дистриб'юторів комплексного туристичного продукту за 1999-2018 рр. свідчить про наявність від'ємної тенденції, яка бере свій початок з 2014 р. Так, загальна кількість аналізованих підприємств у порівнянні з 2016 р. знизилась на 1417 одиниць або 28,8% та склала у 2018 р. 4293 підприємства (табл. 1).

Динаміка кількості суб'єктів туристичної діяльності, що надавали послуги (одиниць) за 1999-2018 рр. в Україні та на Поділлі свідчить про різні їхні тенденції розвитку. Якщо, в цілому в державі відчутні чіткі крени щодо їх збільшення та зменшення див. рис. 1., то у Подільському регіоні ці показники відносно спокійно змінювалися, одночасно зберігаючи загальнодержавні тенденції становлення туристичних підприємств.

Таблиця 1

Динаміка кількості суб'єктів туристичної діяльності, що надавали послуги (одиниць) за 1999-2018 рр. [12,13]

Роки	Україна	Подільський регіон
1999	1776	106
2000	2448	148
2005	2145	132
2010	4793	232
2011	4773	228
2012	5346	281
2013	5711	284
2014	3886	224

2015	3182	184
2016	3506	207
2017	3469	207
2018	4293	255

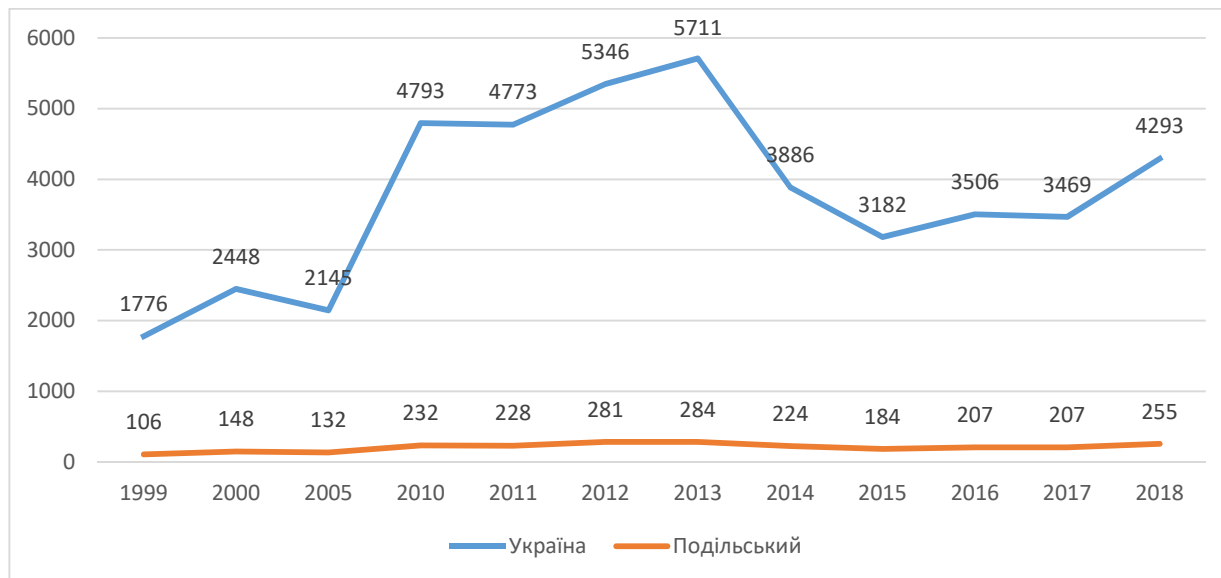

Рис. 1. Кількість суб'єктів туристичної діяльності, що надавали послуги в Україні та Подільському регіоні (одиниць) [12]

Дев'яності роки ХХ ст. проходили свій процес становлення бізнесового туристичного середовища. Так у 1993 р. скасували податок на дохід і почав діяти податок на прибуток. У 1994 р. коли прибутки у туристичній сфері оптимізувалися. Криза 1996 р. нанесла перший удар щодо стійкості туристичного бізнесу і наступні 1998-1999 рр.

Прийнятий у 1995 році Закон України «Про туризм», заклав правові основи функціонування туристичних фірм. З 1996 до 1999 рр. в країні збанкрутілими стали понад 800 підприємств. Із 2000 р. йде припинення спаду туристичної активності, який характеризував попередні роки.

Із 2006 р. знову зростає кількість туристичних підприємств, сягнувши рекордної цифри., надалі знову настає чергова економічна криза 2008 р. Проте ця криза суттєво не вплинула стан туристичного бізнесу, так як уже сформувався певний прошарок власне туристів. У 2011р. були внесені зміни до Закону «Про ліцензування видів економічної діяльності» згідно якими було знято з ліцензування 52 видів економічної діяльності в т. ч. турагентської.

Тенденція щодо зростання кількості суб'єктів туристичної діяльності помітно зростала до 2014 р. Анексія Криму та захоплення Донбасу суттєво зменшило їх чисельність. Відповідно з 5711 у 2013р. до 3885 у 2014., а відповідно військові дії та чергова інфляція призвела до 3182 та 3506 відповідно у

2016 р.

Як видно із таблиць 1. та і відповідно рис. 1. у Подільському регіоні чітко простежуються ті самі тенденції, лише із відмінностями у 2013-2016 рр., так як тут не було різних причин.

Кількість суб'єктів туристичної діяльності з 2010 р. по 2018 р. у Подільському регіоні збільшилась від 232 до 255 одиниць. У відсотках це становить відповідно 16,94 та 22,55%, а найменша частка була у 2013 р. – 15,6%. Це пов'язано виключно із політико-економічними процесами, що проходять в Україні. У Подільських областях найвищого рівня реалізації цієї послуги було досягнуто у 2013 році.

У структурі суб'єктів туристичної діяльності, що надавали послуги в Україні у 2018 р. непомітно переважали фізичні особи-підприємці – 50,24 %. У структурі суб'єктів туристичної діяльності, що надавали послуги в Подільському регіоні у 2018 р. домінували фізичні особи-підприємці – 64,73%. Це свідчить про слабкість розвитку мережі туристичних підприємств на території Поділля, ніж у країні в цілому. Більш детально це відображено на рис. 2,3.

Зазначена негативна тенденція спостерігається в Україні як у юридичних суб'єктів туристичної діяльності, так і у функціонуванні фізичних осіб-підприємців, кількість яких зазнала більш суттєвого скорочення. У порівнянні з 2011 р. кількість фізичних осіб-

підприємств скоротилася на 722 господарські одиниці, що склало 35,3%, з них кількість турагентів зменшилась з 2041 одиниці до 1319 одиниць – 35,3%. Загальна кількість юридич-

них осіб скоротилась на 26,4% - 620 підприємств, з них 377 туристичних операторів (-42,9%) та 243 турагента (16,5%).

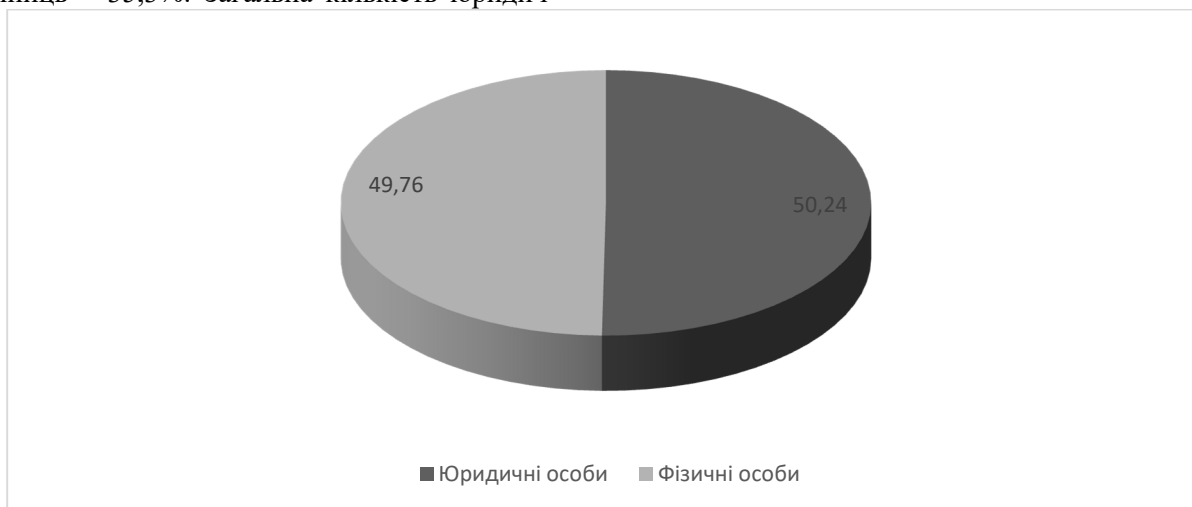

Рис. 2. Структура суб'єктів туристичної діяльності, що надавали послуги в Україні у 2018 р. [12]

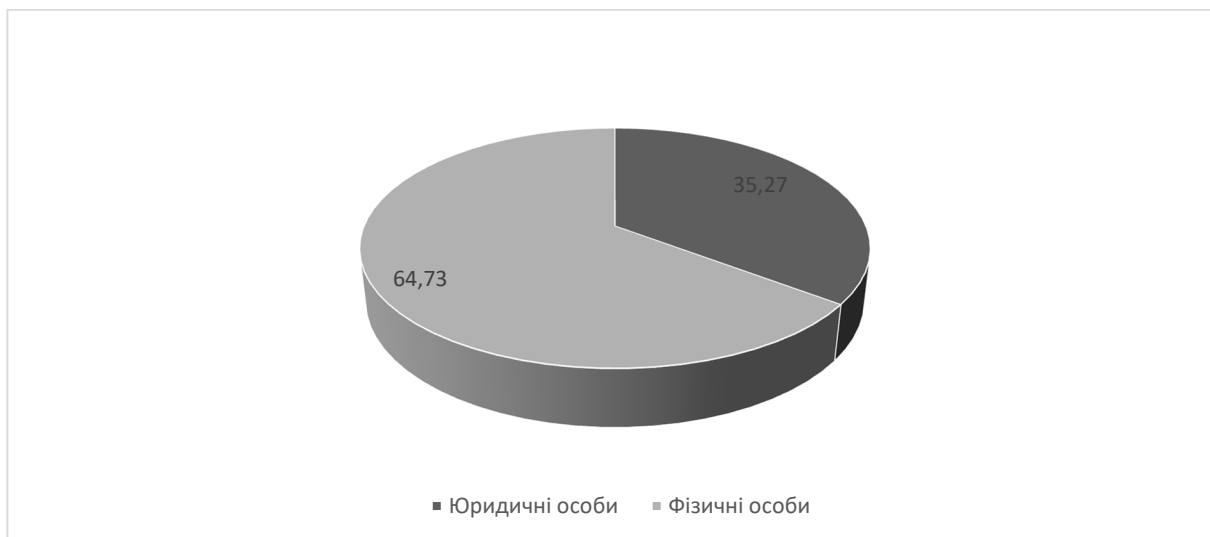

Рис. 3. Структура суб'єктів туристичної діяльності, що надавали послуги в Подільському регіоні у 2018 р. [12]

На рис. 4. показано кількість суб'єктів туристичної діяльності, що надавали послуги (одиниць) в областях Поділля. За загальною кількістю турпідприємств лідером є Хмельницька область 89, а також за кількістю турагентів та екскурсоводів, турсервісів найбільше у Вінницькій області. У Хмельницькій області є один турсервіс, що свідчить про те, що вироблений тут туристичний продукт на цій території, продається в іншому регіоні, куди відповідно відходять надходження до бюджету. Однак тут у регіоні є найбільше суб'єктів, що здійснюють екскурсійну діяльність 10 одиниць. Це пов'язано із розміщенням м. Кам'янець-Подільського, де є Державний історико-архітектурний заповідник «Кам'янець», що вимагає наявності місцевих екскурсоводів.

Кількість підприємств-виробників та

дистриб'юторів комплексного туристичного продукту України та в областях Подільського регіону показано у таблиці 2.

Якщо, взяти показник загальної кількості суб'єктів туристичної діяльності, в одиницях в Україні у 2018 р. у порівнянні з 2010 р. де абсолютна їх кількість зменшилася від 4793 до 4293 (-500), юридичні особи відповідно на 564, турсервісів на 348, турагентів на 2340, суб'єктів, що здійснюють екскурсійну діяльність на 4 одиниць відповідно.

Свої особливості розвитку цієї проблематики має кожна з адміністративних областей Поділля див. детально таблицю 2. Для прикладу візьмемо Тернопільську область де абсолютний показник загальної кількості суб'єктів туристичної діяльності, в одиницях у 2018 р. в порівнянні з 2010 р., зменшився на 9 одиниць, а

відносно відхилення на 17,46%.

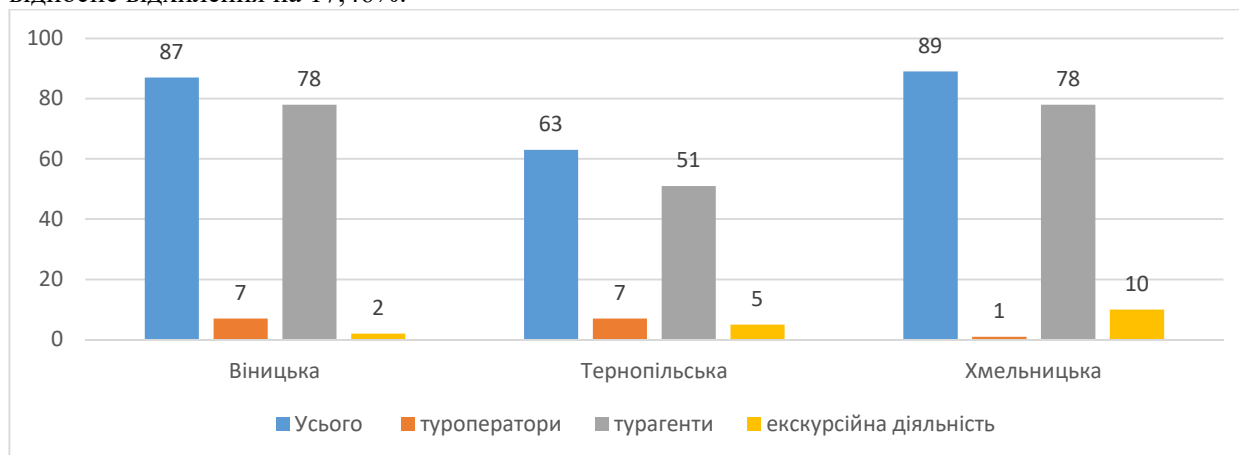

Рис. 4. Кількість суб'єктів туристичної діяльності, що надавали послуги в Подільському регіоні у 2018 р. (одиниць) [66]

В Україні ми бачило суцільні від'ємні показники загального стану діяльності туристичних підприємств у першу чергу через зменшення їх кількості майже на -10,43%, аналогічно юридичних осіб на -23,04%, суб'єктів, що здійснюють екскурсійну діяльність на -79,49%, то кількість турагентів за цей період збільшилася на 356 одиниць, або 17,48%. Збільшення їх кількості пов'язано у першу з відміною ліцензійних умов.

У Подільському регіоні загальні тенденції цієї проблематики є дещо кращими. Від'ємні

показники зафіксовано серед загальної кількості суб'єктів туристичної діяльності (-9,21%), юридичних осіб (-22,34%) у т. ч. туроператорів (-23,76%), а турагентів (15,74%).

Подільські області є певним чином внутрішньотериторіальними в межах України, що дає їм можливість не так швидко відчувати стрімкі зміни у гнучкій територіальній організації макроекономіки. Консервативність економіки, а слідом за нею і управління туристичним сектором згладжують різкі стрибки показників економічної діяльності.

Таблиця 2

Кількість підприємств-виробників та дистриб'юторів комплексного туристичного продукту України (складено автором на основі [12, 13])

Показники	2010	2015	2017	2018	Відхилення до 2010	
					Абсолютне	Відносне
1	2	3	4	5	6	7
Україна						
Загальна кількість суб'єктів туристичної діяльності, од.	4793	3182	3469	4293	-500	-10,43
у відсотках до загальної кількості суб'єктів господарювання України	0,30	0,30	0,19	0,20	-	-
Юридичні особи, у т. ч.	2348	1783	1743	1784	-564	-23,04
Туроператори, од.	877	500	498	529	-348	-39,7
Турагенти	3512	1228	1222	1172	-2340	-66,29
Суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність	404	55	73	83	-321	-79,49
Фізичні-особи, у т. ч.	2041	1319	1668	2509	468	22,9
Турагенти	2037	1239	1581	2393	356	17,48
Суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність	404	80	87	116	-288	-41,09
Подільський регіон						
Загальна кількість суб'єктів туристичної діяльності, од.	228	184	207	207	-21	-9,21
у відсотках до загальної кількості суб'єктів господарювання України	0,32	0,33	0,33	0,33	-	-
Юридичні особи, у т. ч.	94	77	73	73	-21	-22,34
Туроператори, од.	26	18	15	13	-13	-50,00
Турагенти	61	55	52	52	-9	-14,75
Суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність	7	4	6	8	1	11,42

Фізичні-особи, у т. ч.	133	121	134	134	1	10,75
Турагенти	123	110	127	128	5	15,74
Суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність	10	8	7	6	-4	-60,00
Вінницька область						
Загальна кількість суб'єктів туристичної діяльності, од.	80	63	69	87	-7	8,75
у відсотках до загальної кількості суб'єктів господарювання України	0,32	0,33	0,34	0,35	-	-
Юридичні особи, у т. ч.	34	31	27	30	-4	-11,8
Туроператори, од.	11	8	6	7	-4	-36,36
Турагенти	23	23	20	22	-1	-4,35
Суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність	-	1	1	1	1	100,0
Фізичні-особи, у т. ч.	45	33	42	57	12	26,7
Турагенти	44	31	40	56	12	27,27
Суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність	1	2	2	1	1	0
Тернопільська область						
Загальна кількість суб'єктів туристичної діяльності, од.	72	43	45	63	-9	-22,50
у відсотках до загальної кількості суб'єктів господарювання України	0,39	0,29	0,29	0,30	-	-
Юридичні особи, у т. ч.	30	19	17	17	-13	-43,33
Туроператори, од.	12	8	6	7	-6	-50,00
Турагенти	14	10	9	8	-5	-35,71
Суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність	4	1	2	2	2	-50,00
Фізичні-особи, у т. ч.	42	34	28	46	-14	-43,33
Турагенти	41	33	28	43	-13	-31,71
Суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність	1	1	-	3	-1	-100,0
Хмельницька область						
Загальна кількість суб'єктів туристичної діяльності, од.	76	78	90	89	13	17,10
у відсотках до загальної кількості суб'єктів господарювання України	0,45	0,44	0,45	0,45	-	-
Юридичні особи, у т. ч.	30	27	26	27	-3	-10,0
Туроператори, од.	3	2	-	1	-2	-66,67
Турагенти	24	23	21	21	-3	-12,50
Суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність	3	2	5	5	2	16,6
Фізичні-особи, у т. ч.	46	51	64	62	16	34,78
Турагенти	38	46	60	57	19	50,0
Суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність	8	5	4	5	-3	-40,00

Визначена тенденція є результатом двох складових – по-перше, політична нестабільність, проведення АТО, зменшення платоспроможності населення спричинили об'єктивну передумову зниження туристичних потоків та туристичної активності населення держави та туристичної привабливості країни для іноземних відвідувачів, що у свою чергу призвело до підвищення конкуренції серед підприємств-виробників та дистриб'юторів комплексного туристичного продукту України, перевищенню пропозиції над споживанням туристичних послуг. По-друге, скорочення пов'язано з відсут-

ністю вірогідних даних з АР Крим та частин Донецької та Луганської областей.

Традиційно дохід юридичних осіб від надання туристичних послуг значно перевищує дохід фізичних осіб-підприємців від аналогічної діяльності. Це пов'язано, у першу чергу, з масштабами виробництва та реалізації продукції, які є значно вищими у юридичних осіб, ніж у роздрібних продавців – турагентів. Так, у 2017 р. дохід туроператорів від надання туристичних послуг в Україні склав 18502975,3 тис. грн., у турагентів 413161,3 тис. грн.

Як свідчать дані з 2017 р. дохід туропе-

раторів від надання туристичних послуг поступово зменшився та досяг 18502975,3 тис. грн.. Протилежна тенденція, незважаючи на загальне скорочення кількості турагентів в Україні загалом, спостерігається у їх діяльності, так 2017 р. виявився найбільш прибутковим – дохід

склав 413161,3 тис. грн., продемонструвавши найбільший приріст у порівнянні. Аналогічні показники на Поділлі, а також його областей мають зовсім іншу закономірність див. таблицю 3.

Таблиця 3

**Показники роботи суб'єктів туристичної діяльності
(юридичні та фізичні-особи підприємці) в Подільському регіоні
у 2017 р. (тис. грн.) [13, с. 18-21]**

	Дохід від надання туристичних послуг	У т. ч. від екскурсійної діяльності	Сума комісійних, агентських і інших винагород	Операційні витрати
Україна	18916136,6	57565,5	708966,0	14900951,3
Юридичні особи	18502975,3	57565,5	708966,0	14900951,3
Фізичні особи-підприємці	413161,3	х	х	х
Подільський регіон	51435,6	3126,8	12199,9	14960,8
Юридичні особи	29748,3	3126,8	12199,9	14660,8
Фізичні особи-підприємці	21687,3	х	х	х
Вінницька область	32244,5	315,7	5759,8	5471,6
Юридичні особи	18803,3	315,7	5759,8	5171,6
Фізичні особи-підприємці	13441,2	х	х	х
Тернопільська область	6935,5	516,9	1939,5	2677,2
Юридичні особи	4184,8	516,9	1939,5	2677,2
Фізичні особи-підприємці	2750,7	х	х	х
Хмельницька область	12255,6	2294,2	4500,6	6812,0
Юридичні особи	6760,2	2294,2	4500,6	6812,0
Фізичні особи-підприємці	5495,4	х	х	х

Збільшення вартості реалізованих туристичних путівок – комплексного туристичного продукту туроператорами та турагентами за своєю суттю є результатом не збільшення обсягів продаж, а збільшення витрат на послуги сторонніх організацій, що використовуються при виробництві туристичного продукту.

Кількість реалізованих суб'єктами туристичної діяльності туристичних путівок, а саме: туроператорами-юридичними особами, турагентами-юридичними особами, турагентами-фізичними особами-підприємцями у Подільському регіоні у 2018 р. у (одиницях) показано у таблиці 4. Лідером щодо кількості реалізованих туристичних путівок є турагенти-юридичні особи, які продали 294872.

Пріоритетними видами туристичної діяльності Поділля залишається внутрішній та виїзний туризм. Так, туроператорами та турагентами упродовж 2018 р. було обслуговано 75 024 осіб. При цьому за кордон виїжджало 52 619 осіб (70,14% від загальної чисельності туристів

та екскурсантів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності Поділля), питома вага внутрішніх туристів склала 29,83% від загального туристичного потоку регіону. Крім того, регіональними туристичними підприємствами у 2018 р. було обслуговано 16,3 тис. екскурсантів, що становить 1,4% від їхньої загальної кількості в Україні. Іноземні туристи, за офіційною статистичною інформацією, у минулому році регіон не відвідували. Отже, Подільський регіон був і залишається регіоном – постачальником на світовий ринок міжнародного туризму.

Головними причинами незначної кількості іноземних туристів на Поділлі у попередніх роках та їх відсутність у 2017 р. пояснюється нестабільною економічною та політичною ситуацією в Україні в цілому, недостатньо розвиненою інфраструктурою туристичних підприємств, належного рівня обслуговування, невідповідністю цін послуг рівню якості та сервісу, вартістю в'їзної візи.

Таблиця 4

Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності Подільського регіону у 2017 р., осіб [13, с. 34-37]

Область	Кількість туристів обслугованих суб'єктами	Із загальної кількості туристів		
		іноземні туристи	туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон	внутрішні туристи

	туристичної діяльності - усього			
Усього у регіоні	75021	30	52619	22372
Вінницька	38634	-	30645	7989
Частка у загальному обсязі регіону, %	51,50	-	58,24	35,71
Тернопільська	9558	-	7526	2032
Частка у загальному обсязі регіону, %	12,74	-	14,30	9,08
Хмельницька	26829	30	14448	12351
Частка у загальному обсязі регіону, %	35,76	100,0	27,46	55,21
Усього в Україні	2806426	39605	2289854	476967
Частка регіону у загальному обсязі в Україні, %	2,67	0,08	2,30	4,69

У структурі кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності Подільського регіону у 2017 р., переважають туристи-громадяни, які виїжджали за кордон 70,14%, внутрішні туристи – 29,83%, іноземні туристи – 0,03%, що є дуже незначним. Частка регіону у загальному обсязі в Україні: за кількістю туристів обслугованих суб'єктами туристичної діяльності – усього становить – 2,67%; із загальної кількості – іноземні туристи – 0,08, туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон – 2,20%, внутрішні туристи – 4,69%.

За кількістю туристів обслугованих суб'єктами туристичної діяльності – усього у Подільському регіоні лідером є Вінницька область, де цей показник становить – 51, 50%; із загальної кількості – туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон – 58,24%, внутрішні туристи – 35,71%. За кількістю іно-

земних туристів – 10,0 % лідером є Хмельницька область.

За метою структура подорожування виглядає так: дозвілля та відпочинок – 93,95%, на другому місці – діловий туризм (0,97%), на третьому – спортивний (0,94%), на четвертому – лікування (0,2%), на п'ятому – інше (3,95%).

Порівняння кількості туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності у розрізі областей Поділля та України за 2010-2018 рр. показано у табл. 5.

Отже, можна зробити висновок, що на території областей Поділля упродовж 2010-2018 років відбувалися процеси щодо збільшення вагомості величини туристів у всіх областях. У роки зменшення обсягу реалізації послуг з організації подорожвань було викликане нестабільною фінансовою ситуацією в державі.

Таблиця 5

Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності Подільського регіону (осіб) [12, 13.]

Область	2010			2015		
	Усього	У тому числі		Усього	У тому числі	
		туроператори ²	турагенти		туроператори ²	турагенти
Вінницька	25878	7769	18109	22748	7129	15619
Тернопільська	12320	6316	6004	6668	1778	4890
Хмельницька	32437	7103	25334	25426	2508	22918
Подільський	70635	21188	49447	54842	11415	43427
Україна	3000696	2067336	933360	2019576	1151125	868451

продовження табл. 5

Область	2017			2018		
	Усього	У тому числі		Усього	У тому числі	
		туроператори ²	турагенти		туроператори ²	турагенти
Вінницька	38634	6422	32212	42178	6593	35585
Тернопільська	9558	2101	7457	13103	3131	9972
Хмельницька	26829	-	26829	25738	378	25360
Подільський	75021	8523	66498	81019	10102	70917
Україна	2806426	1956060	850366	4557447	2351338	2206109

Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туроператорами та турагентами – юри-

дичними особами у Подільського регіону у 2016-2018 рр., відмічається зменшення кількос-

ті туристів на 160 осіб. Щодо кількості туристів, обслугованих суб'єктами турагентами – фізичними особами-підприємцями спостерігається збільшення кількості туристів на 20275 осіб, у першу чергу за рахунок всіх областей на 20275 осіб за рахунок подорожуючих за кордон. Проте у Вінницькій області показники подорожуючих у межах України знизилися з 2187 осіб у 2016 р. до 261 особи, що становить – 1926. У Хмельницькій області на відміну від попередніх років статистика фіксує 30 іноземців.

Діяльність суб'єктів туристичної діяльності в Україні, так і на Поділлі має певні регіональні особливості, це можна дослідити використовуючи статистичні показники, а саме їх кількість на 10 тис. осіб населення. Станом на 2018 р. на 10 тис. осіб населення в Україні припадало – 2,22 турпідприємств. Лідером за кількістю суб'єктів туристичної діяльності в Україні є м. Київ – 13,97 (туристичних агенцій та бюро подорожей на 10 тис. осіб населення) див. табл. 6.

Таблиця 6

Туристичні агентства та бюро подорожей у 2018 р. (Розраховано автором)

	Кількість туристичних підприємств, одиниць	Кількість туристичних підприємств на 10 тис. населення	Кількість зайнятих у туристичних підприємствах, осіб	Частка зайнятих у туристичних підприємствах у загальній кількості зайнятих, %
Вінницька	80	0,88	127	0,042
Тернопільська	72	0,65	71	0,039
Хмельницька	76	0,65	86	0,034
Подільський регіон	228	0,73	284	0,038
Україна	4793	2,52	11545	0,107

Частка зайнятих у туристичних підприємствах у загальній кількості у % в Україні становить – 0,107. Про несприятливий стан функціонування туристичного бізнесу свідчить також значний розрив між зареєстрованими і діючими підприємствами.

Висновки. У Подільському регіоні загальні тенденції є кращими, ніж в Україні в цілому. Від'ємні показники зафіксовано серед загальної кількості суб'єктів туристичної діяльності (-9,21%), юридичні особи туроператорів (-22,34%); турагентів (10,75%). Пріоритетними видами туристичної діяльності Поділля залишаються внутрішній та виїзний туризм. Так, туроператорами та турагентами упродовж 2018 р. було обслуговано 75 024 осіб. При цьому за кордон виїжджало 52 619 осіб (70,14% від загальної чисельності туристів та екскурсантів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності регіону), питома вага внутрішніх туристів склала 29,83% від загального туристичного потоку регіону. Крім того, регіональними туристичними підприємствами у 2018 р. було обслуговано 16,3 тис. екскурсантів, що становить 1,4% від їхньої загальної кількості в Україні. Іноземні туристи, за офіційною статистичною інформацією, у минулому році регіон не відвідували. Отже, Подільський регіон був і залишається регіоном – постачальником на світовий ринок міжнародного туризму.

Серйозним викликом подальшого функціонування туристичного сектору Подільських

областей є пандемія коронавірусу COVID-19 — це найбільше випробування, з яким зіткнувся світ із часів Другої світової війни. Криза матиме серйозні наслідки в глобальній економіці, при цьому згідно зі звітом МВФ, прогнозоване падіння ВВП з квітня 2020 р. в Україні сягне позначки 7,7 %. Існують доволі різні оцінки щодо подальшого відновлення глобальної економіки. Туризм є одним із тих секторів всесвітньої економіки, що постраждав найбільше у зв'язку з обмеженнями на пересування, а особливо складна ситуація склалася в авіаційній галузі. Опубліковані наразі сценарії прогнозують зниження кількості міжнародних туристичних прибуттів від 58 % до 78 % за рік, що залежить від швидкості поширення вірусу.

В Україні сьогодні спостерігається значне відставання у темпах впровадження заходів на підтримку туристичного сектора, що ставить під серйозну загрозу конкурентоспроможність галузі на глобальному ринку протягом прогнозованого періоду відновлення впродовж 2021 року.

Частка туризму в загальній економіці України є темою поглиблених дискусій і складає, згідно з офіційною статистикою, близько 3–4% ВВП, що значно нижче міжнародного середнього показника (який дорівнює 10%). Відтак туризм практично не береться до уваги при формуванні економічної політики на національному рівні. Однак останні дані від міжнародних структур (перш за все Всесвітньої

туристичної організації ООН, ЮНВТО) підтверджують власні розрахунки внутрішніх експертів, які визначили цю частку на рівні близько 9% ВВП України. Це дає підстави вважати цей показник набагато важливішим для української економіки, аніж раніше.

Що стосується наслідків пандемії COVID-19 у сфері туризму, то Україна перебуває у відносно кращій ситуації, ніж більшість країн, оскільки тут частка внутрішнього та виїзного туризму значно перевищує показники вхідного потоку.

Основні заходи з реагування на кризу COVID-19 і максимізації економіки туризму України. У поточній ситуації пріоритетними є такі напрямки:

- підтримка внутрішнього повітряного та залізничного транспортного сполучення та цін на квитки з можливими субвенціями;

- підтримка внутрішнього туризму шляхом впровадження туристичних ваучерів і кредитних ліній для цього виду туризму.

Перспективи використання результатів дослідження. Зазначені висновки щодо загальних проблем туристичної індустрії на макrorівні є аналогічними і на мезорівні. Однак, Подільський регіон має ряд своїх специфічних завдань.

Отже, успадкована туристична інфраструктура регіону створена здебільшого для задоволення потреб внутрішнього туристичного ринку. Лише одна область Хмельницька (10) Поділля входить у десятку загального туристичного трафіку в Україні.

Туризм у регіоні визначений як сектор, що має значно більше стратегічне значення, ніж раніше. Внутрішні транспортні оператори/перевізники є найсильнішими з точки зору прибутковості учасники українського туризму.

Вирішення туристичних проблем українського туризму неможливі без вирішення проблеми функціонування ефективної системи управління. Вона зазнавала частих змін, і є певним чином незрозумілою на сьогодні. Проведення територіально-адміністративної реформи та формування нових громад, певним чином буде затягувати розв'язання проблем туризму регіону. Велике значення має залучення інвестицій до найбільш привабливих туристичних об'єктів. Формування нових туристичних кластерів є необхідною умовою для подальшого функціонування туристичного бізнесу. Значно впливатимуть на розвиток туристичної галузі в Україні існування неурядових організацій у сфері туризму та гостинності.

Література:

1. Гнатюк М.Р. Закон України «Про туризм»: Постатейний коментар. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. 200 с.
2. Захарчин Г.М. Основи підприємництва. Київ: Знання, 2008. 437 с.
3. Євдокименко В.К. Регіональна політика розвитку туризму (Методологія формування, механізми реалізації). Чернівці: Прут, 1996. - 288 с.
4. Кудла Н.С. Менеджмент туристичного підприємства. Київ: Знання. 2012. 343 с.
5. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. Чернівці: Книги XXI, 2003. 300 с.
6. Колективні засоби розмішування в Україні у 2017 році. Статистичний збірник. / відп. за випуск О.О. Кармазіна. Київ: Державна служба статистики України, 2018. 200 с.
7. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (Геопросторові аспекти). Київ: Альтерпрес, 2002. 436 с.
8. Малий бізнес та підприємництво в ринкових умовах господарювання. / За ред. Воротиної Л.І. Київ: Європейський університет. 2001. 307 с.
9. Мариняк Я. Створення й розвиток туристичних підприємств в Україні *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича: Збірник наук. праць*. С. 141-145.
10. Мариняк Я. Організаційні засади створення і діяльності туристичного підприємства / Організація туризму: навч. посіб. / за заг. ред. проф. В.Я. Брича. – Тернопіль: ТНЕУ, С. 77-110
11. Мариняк Я., Стецько Н. Соціально-економічний аналіз туристичних підприємств Західного регіону України. *Наукові записки. Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: географія. Тернопіль: №2. 2019. С.86-90.*
12. Статистичний збірник. Регіони України. 2019. (2018). Частина 1. / За ред. І.Є. Вернера. – Київ. 2017. 323 с.
13. Туристична діяльність у Тернопільській області в 2017 році. Статистичний бюлетень. Тернопіль. 2018 – 38 с.
14. Туроперейтинг. / За ред. проф. В.Я. Брича. Київ: Кондор. 2014. 276 с.
15. Школа І.М. та ін. Менеджмент туристичної індустрії: Навч. посіб. Чернівці. 2003. 596 с.

References:

1. Gnatyuk M.R. Zakon Ukrainy` «Pro tury`zmu»: Postatejny`j komentar. Ky`yiv: Vy`davny`chy`j Dim «In Yure», 2006. 200 s.
2. Zaharchy`n G.M. Osnovy` pidpry`yemny`cztva. Ky`yiv: Znannya, 2008. 437 s.
3. Yevdoky`menko V.K. Regional`na polity`ka rozvy`tku tury`zmu (Metodologiya formuvannya, mexanizmy` realizaciyi). Chernivci: Prut, 1996. - 288 s.
4. Kudla N.S. Menedzhment tury`stychnogo pidpry`yemstva. Ky`yiv: Znannya. 2012. 343 s.
5. Ky`fyak V.F. Organizaciya tury`stychnoyi diyal`nosti v Ukraini. Chernivci: Kny`gy` XXI, 2003. 300 s.
6. Kolekty`vni zasoby` rozmishuvannya v Ukraini u 2017 roci. Staty`stychny`j zbirny`k. / vidp. za vy`pusk O.O. Karmazina. Ky`yiv: Derzhavna sluzhba staty`styk`y` Ukrainy`, 2018. 200 s.
7. Lyubiceva O.O. Ry`nok tury`stychny`x poslug (Geoprostorovi aspekty`). Ky`yiv: Al`terpres, 2002. 436 s.
8. Maly`j biznes ta pidpry`yemny`cztvo v ry`nkovy`x umovax gospodaruyannya. / Za red. Vorotinoi L.I. Ky`yiv: Yevropejs`ky`j

- university tet. 2001. 307 s.
9. Marynyak Ya. Stvorennya j rozvytok tury'sty'chny'x pidpry'emstv v Ukraini Naukovy'j visny'k Chernivecz'kogo nacional'nogo universy'tetu imeni Yu. Fed'kovy'cha: Zbirny'k nauk. pracz'. S. 141-145.
 10. Marynyak Ya. Organizacijni zasady stvorennya i diyal'nosti tury'sty'chnogo pidpry'emstva / Organizaciya tury'zmu: navch. posib. / za zag. red. prof. V.Ya. Bry'cha. – Ternopil': TNEU, S. 77-110
 11. Marynyak Ya., Steczko N. Social'no-ekonomichny'j analiz tury'sty'chny'x pidpry'emstv Zaxidnogo regionu Ukrainy'. Naukovi zapysky'. Ternopil's'kogo nacional'nogo pedagogichnogo universy'tetu imeni Volody'my'ra Gnatyuka. Seriya: geografiya. Ternopil': #2. 2019. S.86-90.
 12. Staty'sty'chny'j zbirny'k. Regiony' Ukrainy'. 2019. (2018). Chasty'na 1. / Za red. I.Ye. Vernera. – Ky'yiv. 2017. 323 s.
 13. Tury'sty'chna diyal'nist' u Ternopil's'kij oblasti v 2017 roci. Staty'sty'chny'j byuleten'. Ternopil'. 2018 – 38 s.
 14. Turoperejty'ng. / Za red. prof. V.Ya. Bry'cha. Ky'yiv: Kondor. 2014. 276 s.
 15. Shkola I.M. ta in. Menedzhment tury'sty'chnoyi industriyi: Navch. posib. Chernivci. 2003. 596 s.

Аннотация:

Я. Марыняк, ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ТУРИСТИЧЕСКИХ ПРЕДПРИЯТИЙ ПОДОЛЬСКОГО РЕГИОНА УКРАИНЫ: СОСТОЯНИЕ И ВЫЗОВЫ

В статье рассмотрено вопросы Подольского региона района как составной части социально-экономического районирования и региональной экономической политике государства. В пределах этого территориального каркаса проанализированные вопросы деятельности основных субъектов туристического бизнеса, их формирование, функционирование, а также производящиеся динамические процессы в социально-экономических показателях. Приведены вопросы классификации организационно-правовых форм туристических предприятий. Проанализировано деятельность производителей и дистрибьютеров комплексного туристического продукта. Изучено динамику количества предприятий-производителей и дистрибьютеров комплексного туристического продукта Украины в 1999-2018 годы. Рассмотрены тенденции развития туризма субъектов туристической деятельности, которые обслуживали (единиц) в 1999-2018 годы в Украине и Подольском регионе. Проведено диагностику основных статистических показателей деятельности субъектов туристической отрасли, которые представляли услуги в Подольском регионе. Ретроспективно установлено основные вопросы деятельности туристических предприятий на протяжении 90-х годов XX в. и до сегодня. С помощью статистических методов исследовано основные показатели деятельности субъектов туризма. Подведены итоги функционирования туристического сектора Подольского региона и определены перспективы развития его развития как одного из наиболее перспективного в пределах Украины. Дальнейшее планирование туристической деятельности тесно связано с расширением внутреннего туризма в стране. Поэтому, надо эффективно использовать все туристические ресурсы этого края.

Ключевые слова: предприятия, туристические предприятия, Подольский регион Украины, субъекты туристической деятельности, статистические показатели в регионе.

Abstract:

Yaroslav Maryniak ACTIVITY SUBJECTS OF THE TOURISM BUSINESS OF THE PODILSKI UKRAINIAN REGION: STATUS AND CHALLENGES

The article deals with the issues of the Podilski region formation as one of the components of the socio-economic regioning and regional policy of the country. The activities of the main subjects of the tourism business, their creation, functioning, and dynamic processes of socio-economic indicators are based on this territorial formation. The questions of classification of organizational and legal forms of tourism enterprises are considered. It is disclosed that the tourism sector structure is dominated by small tourism enterprises. There is small amount of transnational corporationson at the tourist market of Ukraine, perhaps due to insignificant potential. Diagnostics of the basic statistical indicators of activity of tourism activity subjects that provided services in the Podilski Ukraine region is carried out. The main issues of the activities of tourism enterprises during the 1990s up to the present were retrospectively established. The main indicators of the activities of tourism subjects were investigated using statistical methods.

Tourism statistics in Ukraine isn't set in accordance with basic international standards and there are serious issues with data collection, presentation and methodology standards. Local destination management data and data from the official statistics should be unified to form the integrated system of official tourism statistics.

In Ukraine today there is considerable lag in the rates of introduction of events in support a tourist sector that puts under a serious threat the competitiveness of industry at the global market during the forecast period of renewal during 2021.

That touches the consequences of pandemic of Covid-19 in the field of tourism. Ukraine is relatively in better conditions than most countries are as here the part of internal and departure tourism exceeds the indexes of input stream considerably.

Basic measures have been taken to react to the crisis of Covid-19 and maximize the economy of tourism of Ukraine. In a current conditions the following directions are in priority:

- subvention support for ticket prices for internal air and railway transportation;
- support of internal tourism by introduction of tourist vouchers and credit lines for this type of tourism.

The noted conclusions in relation to the general issues of tourist industry on a macrolevel are analogical to mezolevels. However, the Podilski region has its own peculiarities.

Solving the tourist problems of Ukrainian tourism is impossible without solving the problem of functioning of an effective management system. It has undergone frequent changes, and is in some ways incomprehensible today. Carrying

out territorial and administrative reform and forming new communities will delay in some way the solution of the region's tourism problems. It is important to get investment in the most attractive tourist attractions. The formation of new tourism clusters is a necessary condition for the further functioning of the tourism business. The existence of non-governmental organizations in the field of tourism and hospitality will significantly affect the development of the tourism industry in Ukraine.

Key words: enterprise, tourism enterprises, Podilski region of Ukraine, subjects of tourism activity, statistical indicators of tourism.

Надійшла 27.10.2020 р.

УДК 911.3:30/33(477.8)

DOI:<https://doi.org/10.25128/2519-4577.20.1.9>

Наталія СМОЧКО

ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ КАТЕГОРІЙ «РОЗВИТОК» ТА «МОНОРОЗВИТОК» У ПОНЯТТЄВО-ТЕРМІНОЛОГІЧНОМУ АПАРАТІ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ

У статті розглянуто історичні аспекти формування поняття «розвиток», трансформацію його розуміння в теоріях вітчизняних та зарубіжних вчених. Здійснено спробу уточнення поняття «монорозвиток» як похідної і дотичної до класичного в суспільній географії розуміння категорії «розвиток». Виявлено основні атрибути розвитку територій та систем в суспільній географії, здійснено їх порівняльний аналіз, відповідно до підходів українських вчених суспільно-географів.

Ключові слова: категорія, розвиток, атрибут, територія, монорозвиток, геопростір.

Актуальність і новизна дослідження.

Сутність розвитку територіальних систем України різного ієрархічного рівня є одним з ключових питань сучасної суспільної географії. Для того, щоб її зрозуміти і оцінити, необхідно для початку уявити зміст поняття «розвиток» у найширшому (філософському) та конкретно-му (суспільно-географічному) тлумаченні. Розкриття поняття «розвиток» доволі різноаспектно представлено в працях вчених різних наукових шкіл і напрямів наукової думки.

З огляду на те, що в центрі нашої уваги «монорозвиток» розглядається як сутність існування територіальних систем різного ієрархічного рівня, які виступають конкретними суспільно-географічними об'єктами дослідження, ми розглянемо еволюцію змісту цього поняття в контексті історії наукової думки загалом і суспільно-географічної зокрема. Для цього нами був проведений детальний аналіз сутності поняття «розвиток» в ході історичних змін людської діяльності на Землі, що дало змогу говорити про чотири надзвичайно важливі етапи його формування. Вважаємо, що цими етапами є такі: інформативно-накопичувальний, специфіко-структурний, аналітично-оціночний, конструктивно-креативний. Таким чином, метою даного дослідження є аналіз та оцінка поняття «розвиток» та уточнення «монорозвиток» як похідної і дотичної до класичного в суспільній географії розуміння категорії «розвиток». *Об'єкт дослідження* – історичні аспекти формування поняття «розвиток»; *предмет дослідження* – етапи формування поняття «розвиток» у теорії суспільної географії.

Аналіз останніх публікацій за темою дослідження. Дослідженню категорії «розвиток» в присвячені праці І. Белко [1], Є. Боршук [4], М. Влах та Л. Котик [6], В. Кифяк [13], С. Рудницького [23], О. Шаблій [29, 30] та інші. Категорія «монорозвиток» використовувалася в працях сучасних географів та економістів, зокрема таких, як С.О. Біла, О.В. Шевченко, М.О. Кушнір, В.І. Жук [3], З.С. Варналій [5], Н.В. Бібік [2], М.І. Долішній [9], М.А. Лендъел [17], В.Д. Олійник [18], Д.Г. Джанелла (D.G. Janelle) [36], Я.Б. Олійник, А.В. Степаненко [19] та інші. Більш детальний огляд та аналіз публікацій наведених авторів буде проведено в даній статті на етапі викладення основного матеріалу, оскільки вони послужили методичною основою даного дослідження.

Постановка науково-практичної проблеми. Визначення і використання категорії «монорозвиток» як базової в площині суспільної географії, не мало фундаментального характеру. Це передусім, пов'язано із складною історичною генезою поглядів на розвиток загалом і на монорозвиток зокрема в рамках суспільної географії. Таким чином, вважаємо розроблення поняттєво-термінологічного апарату, пов'язаного з категорією «монорозвиток», важливим завданням сьогодення і одним з найважливіших завдань цього дослідження.

При проведенні дослідження автором застосовано загальнонаукові методи (аналіз і синтез, системний підхід, індукцію та дедукцію), фундаментальні філософські методи (принцип всебічного розгляду предмета, принцип єдності логічного та історичного) та конкрет-